

ACHEGAMENTO Á VIDA EN SANTALLA DO ALTO NO SÉCULO XVIII

Alvarez Quiroga, Carlos.

c.alvarezquiroga@gmail.com

Enxeñeiro Superior de Telecomunicacións (Universitat Politècnica de Catalunya)

Martín Monge, Alberto.

albertomartinmonge1@gmail.com

Graduado en Historia (UCM). Máster en Dereito Nobiliario e Premial, Heráldica e Xenealoxía (UNED)

RESUMO

Este artigo pretende achegarnos às xentes e o modo de vida no século XVIII en Santalla do Alto, unha das parroquias do Concello do Corgo en Lugo. Un bo número de fontes documentais, como o Catastro de Ensenada, as partidas de bautismos, matrimonios e defuncións ou os preitos de fidalguía, permítennos aproximarnos a unha parroquia agrícola e gandeira, composta por unhas poucas decenas de casas dispersas e que daquela pertencía ao Señorío dos Condes de Lemos e Sarria.

PALABRAS CLAVE

Santalla do Alto, San Salvador de Santalla Alta, O Corgo, Catastro de Ensenada, Leyrado, Quiroga, *modus vivendi*, familias de Santalla, contorna física e demográfica, século XVIII.

1. INTRODUCCIÓN

O devir dos nosos antepasados, as súas vivencias, as súas experiencias vitais forman parte consubstancial da nosa historia. Os momentos máis relevantes das súas vidas transmitíronse por tradición oral de pais a fillos, de avós a netos, pero co paso do tempo esas lembranzas e relatos dilúense lentamente, e raramente persisten máis aló de tres ou catro xeracións. En tempos onde boa parte da poboación non sabía ler nin escribir, nin existían os medios dos que gozamos na actualidade, a pervivencia desas historias persoais tiña, na maioría dos casos, data de caducidade.

Este artigo ten como obxectivo achegarnos á vida da xente de Santalla do Alto nas primeiras décadas do século XVIII, e en particular a algunhas das súas familias. Para iso, lembraremos as relacións existentes entre a Igrexa, os fidalgos, os señores

das terras e uns campesiños que con gran esforzo traballábanas a través dos foros¹.

Santalla do Alto é na actualidade unha parroquia do Concello do Corgo (Lugo) de algo máis de 100 habitantes e conformada polos lugares de Casanova, A Eirexe, Fonteboa, Golás, Santalla, Vigo, Vilar e o xa extinto lugar de Riazor. Emprazada na riba leste do río Tórdea entre os 400 e 600 metros de altura, limita ao leste coas parroquias de Trasliste e Vilarello do veciño concello de Láncara e está bañada polos regueiros do Pombo e de Riobó. Trátase dunha aldea dedicada principalmente á agricultura e á gandería e, que ao longo das últimas décadas vén sufrindo de xeito continuado un certo despoboamento, aínda que non de maneira tan intensa coma outras aldeas galegas. Destaca entre o seu patrimonio un imponente castro da Idade de Ferro, o Castro de Vigo, e a súa igrexa, de estilo románico tardío do século XII con murais do século XVI.

Vista dos barrios de Casanova, Eirexe e Santalla desde Golás

¹Un foro é un contrato esencialmente agrario de longa duración ou mesmo perpetuo, polo cal unha persoa ou institución lle cede a outra o uso dun ben a cambio dunha renda e cunhas condicións estipuladas.

Igrexa

Castro de Vigo (Muralla norte)

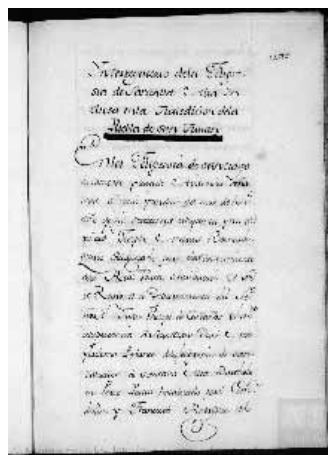
Malia que a primeira referencia escrita da aldea data do ano 747, coa mención da súa igrexa no testamento do bispo Odoario², o marco temporal deste artigo aprovéitase da existencia dun significativo número de fontes documentais que nos permiten aproximarnos a algúns dos seus habitantes nas primeiras décadas do século XVIII.

2 AS FONTES DOCUMENTAIS DO SÉCULO XVIII

Probablemente a fonte documental máis relevante nesa época enmárcase no Catastro de Ensenada, un censo realizado a mediados de século XVIII en toda a Coroa de Castela. O catastro constituíu un paso previo a unha reforma

fiscal destinada a substituír as rendas provinciais por un só imposto. Realizouse polo tanto tamén en cada unha das provincias do Reino de Galicia (A Coruña, Santiago, Betanzos, Mondoñedo, Tui, Pontevedra, Lugo e Ourense). Seguindo a nomenclatura castelanizada imposta pola Coroa de Castela desde o século XVI, a aldea denomínase no Censo como *San Salvador de Santalla Alta* e indícase que pertence á xurisdición de *Puebla de San Julián*.

O catastro incluía un interrogatorio de 40 preguntas e as súas respostas, as *Respuestas Generales del Catastro del Marqués de Ensenada*³, ofrécennos unha excelente radiografía da economía, da sociedade, da práctica do réxime señorial e do medio ambiente. O interrogatorio liderábao habitualmente un intendente, un asesor xurídico e un escribán, mentres que as respostas ofrecíanas o alcalde, rexedores e peritos así como o cura párroco de cada localidade. Aínda que ese censo actualizouse en 1760 cun *Expediente de comprobación de bienes, rentas y cargas de la feligresía*⁴, este non nos permite profundar en exceso na orixe e posterior evolución das persoas que alí se mencionan.

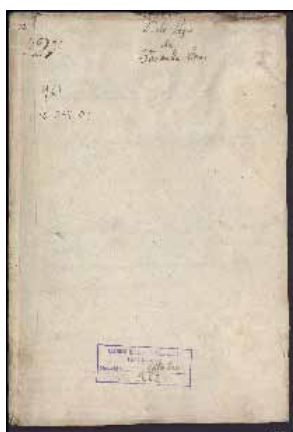

Interrogatorio do Censo de Ensenada

²In riva Flammoso et Ecclesia Sanctae Columbae ab integro cum ejus familia. Riva Tordena, Ecclesia Sanctae Eolallia Alta...

³Catastro de Ensenada. PARES. <http://pares.mcu.es/Catastro/>

⁴Respuestas Generales del Catastro del Marqués de la Ensenada. PARES. <http://pares.mcu.es/Catastro/servlets/ServletController?action=2&opcion=10>

Libro persoal de leigos

Expediente de comprobación de bienes, rentas y cargas

É aí onde chegan ao noso rescate tanto os protocolos notariais como as Partidas de bautismos, matrimonios e defuncións que se conservan no Arquivo Central Parroquial da Diocese de Lugo e que si permítenos achegarnos á vida cotiá no rural galego, e concretamente na nosa aldea.

As partidas de bautismo permítenos situar ao recen bautizado na familia e na comunidade, detallando os nomes e lugares de residencia dos seus pais, avós e daqueles escollidos como padriños. Como indica Fernández Castro en *'Padriños, madriñas, afillados e compadres en Terra de Tabeirós'*⁵, o 'bautizo en canto sacramento borraba o pecado orixinal do neófito integrándoo na comunidade de crentes; pero a cerimonia encerraba tamén un contido social e profano porque o recentemente bautizado ingresaba tamén na comunidade de persoas coas que había de convivir deica o final dos seus días, e iso sabían moi ben os seus pais, que aproveitaban aquela oportunidade para establecer ou ampliar a rede de solidariedade que ofrecía o acto do apadriñado'. A Igrexa depositaba nos padriños a tutela espiritual dos afillados, pero os pais esperaban deles protección e axuda. Con ese fin, os padriños eran escollidos ben en función da proximidade familiar (ex. irmáns, tíos, avós) ou do seu poder ou prestixio. No caso das familias fidalgas da aldea, como os Lopez de Neyra, os

Seixas ou os Quiroga Ossorio, atopámonos que os padriños son habitualmente tamén persoas de familias fidalgas (por exemplo, os Yebra Pimentel de Láncara no caso dos Quiroga) ou sacerdotes, moitos deles fillos segundóns de familias fidalgas.

En segundo lugar, non é estraño atopar anotacións de bautismo nas partidas indicando que o recentemente bautizado morría días ou poucos meses despois, sinal da alta taxa de mortalidade infantil naqueles tempos. Son comúns tamén os nacementos de nais solteiras, reflectidos nas partidas como de pais 'incógnitos', así como casamentos entre pais solteiros resultado do embarazo da muller.

As partidas de matrimonio e o estudo das liñaxes da aldea móstrannos tamén como as alianzas matrimoniais foron utilizadas como instrumento de promoción social e consolidación das estruturas familiares. Nun contexto cunha limitada mobilidade dos habitantes das aldeas ao longo da súa vida e, aínda cunha case inexistente emigración, as imbricadas relacións familiares derivaban nunha alta consanguinidade. No caso de Santalla son a maioría os matrimonios con parellas da mesma aldea ou das parroquias próximas, como por exemplo, Marei, Trasliste, Bande ou Gomeán.

Os preitos de fidalguía tamén nos axudan a coñecer as orixes e a evolución daquelas persoas que por diferentes razóns necesitaron ver recoñecida a súa condición de 'fidalgo'. Devanditos preitos recollían a documentación e testemuños encamiñados a recoñecer esa condición e na súa maior parte consérvanse nos arquivos da *Chancillería de Valladolid*. Dita condición non estaba necesariamente unida á nobreza nin á riqueza, pero dispensaba aos seus posuidores do pago de impostos. Se un fidalgo marchaba a vivir a outra localidade debía acreditar mediante un preito de fidalguía a súa condición, con obxecto de evitar ante a administración a proliferación de fraudes ou de falsos fidalgos⁶. En xeral, os fidalgos menciónanse na documentación

⁵FERNÁNDEZ CASTRO, Juan Andrés. *Padriños, madriñas, afillados e compadres en Terra de Tabeirós*. A ESTRADA miscelánea histórica e cultural. 2018

⁶PARDO DE NEYRA, Xulio. *De casa e solar coñecidos. Fidalguía e cultura palaciana na Galiza do último milenio*. Vigo: Nigratea, 2006

cos apelativos de don e dona. No caso de Santalla dispoñemos de ditos preitos no caso dos Lopez de Neira⁷ e dos Quiroga Ossorio⁸.

As fontes documentais antes mencionadas presentan os nomes e apelidos dos aldeáns en formas lixeiramente diferentes dependendo do escribán que transcribía cada documento (por exemplo, Josef, Joseph ou Jose, Valcárcel ou Valcarce, Neyra ou Neira, etc.). As fontes tamén mostran unha clara tendencia ao longo dos anos cara á súa castelanización (por exemplo, apelidos como Seixas e Sanxurxo convertesen no decurso dos anos en Seijas e Sanjurjo, etc.). En este artigo, os nomes e apelidos poden presentarse nas súas diferentes variantes xa que se intenta respectar na forma en que aparecen transcritos en cada unha das fontes referenciadas.

3 SANTALLA DO ALTO AO LONGO DO SÉCULO XVIII

Como moitas outras freguesías galegas na época, Santalla era unha parroquia exclusivamente agrícola e gandeira, composta por unhas poucas decenas de casas dispersas. O termo dispoñía de terras de cultivo de secaño, hortas sen árbores froiteiras, prados tanto de regadío como de secaño, soutos con castiñeiros e montes de baixa calidade, sendo o centeo, os nabos e as castañas os únicos produtos a destacar. O gando consistía basicamente en bois, vacas, tenreiros, ovelas, carneiros, cabras, cabritos e porcas de cría. Así mesmo, dispoñía dun bo número de colmeas.

O termo pertencía ao Señorío dos Condes de Lemos e Sarria⁹ ao que os veciños debían pagar

impostos cada ano conforme ao caudal de cada un. O mosteiro de Santa María Madalena de Sarria posuía numerosas terras na parroquia froito de doazóns realizadas ao longo dos séculos¹⁰.

Marcos Antonio das Seixas foi cura da freguesía a principios de século e mantivo un larguísimos preito cos Yebra Pimentel de Val de Lánacara por dereitos de xurisdición. Os curas da aldea durante os seguintes anos foron Antonio Pardo, Antonio Fernandez de Quiroga y Montenegro, Benito Escudero y Heraso, Pedro Zedrón y Montenegro, Francisco Ossorio, Thomas Pardo Montenegro, Antonio Gonzalez de Ribera, Antonio Díaz Sanxurxo, Joseph Nieto e Francisco Antonio Perez.

No que respecta aos habitantes da freguesía, o padrón de 1701 referenciado no *Pleito de Hidalguía* de Juan López de Neira detalla os cabezas de familia: Diego Perez, Antonio de Neira, Antonio Perez, Sebastián de Liz, Jorge Capón, Juan González, Juan de Manan, Marzelo López, Bartolomé Gómez, Santiago López, Domingo de Neyra, Antonio Rodriguez, Juan Rodriguez de Mazaille, Domingo de Vigo e Jorge González. Así mesmo, indícanos aqueles veciños que tiñan condición de fidalgo: Diego Fernandez de Neyra, Juan Lopez de Neyra, Juan de Quiroga, Diego Lopez e Antonio das Seixas.

No ano 1717 o padrón referenciado nese mesmo preito actualízanos a relación de fidalgos nesa data: Pedro de Neira, Juan de Neyra, Antonio de Quiroga, Diego Lopez e Antonio das Seixas y Sarmiento, mentres que o de 1745 menciona a Antonio Sánchez das Seixas, os fillos de Gabriel de Quiroga, Antonio de Neyra e Carlos Riesgo.

A información sobre os habitantes da freguesía vese amplamente estendida a mediados de século grazas ao *Censo de Ensenada*. O interrogatorio efectuouse o 21 de xaneiro de 1753 na freguesía de Santiago de Camposo por Joseph Marcos Bernardo Quirós, subdelegado para o

⁷Pleito de Juan López de Neira, vecino de la feligresía de Santa María de Vilar, jurisdicción de Villapedre (Lugo), originario de Santalla Alta, jurisdicción de Puebla de San Julián (Lugo). Ano 1755. Real Chancillería de Valladolid. ES.47186.ARCHV//Sala de Hijosdalgo, Caixa 1115,42 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G9GN-JN47?i=634&cat=574891>

Pleito de Juan López de Neira, vecino de la feligresía de Santa Martín de Luseiro, jurisdicción de Sarria (Lugo). Ano 1794. Real Chancillería de Valladolid. ES.47186.ARCHV//Sala de Hijosdalgo, Caixa 1796,6 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QST-99GN-VR48?i=3651&cat=574891>

⁸Pleito de Pedro Quiroga Ossorio, vecino de San Pedro, jurisdicción de Lánacara (Lugo). Ano 1755. Real Chancillería de Valladolid. ES.47186.ARCHV//Sala de Hijosdalgo, Caixa 950,33 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QST-99PH-79DZ-8?i=3842&cat=574891>

⁹Libro maestro en que se da razón por feligresías de los papeles e instrumentos existentes en el archivo. Convento de Santa María Magdalena de Sarria (Lugo, España). PARES. Referencia ES.28079.AHN/1//CLERO-SECULAR_REGULAR.L.6529. <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/description/3526143?nm>

¹⁰LÓPEZ ARIAS, Xaime Félix. Bens e rendas do Mosteiro da Madalena en Terra de Chamoso. Revista Anual do Centro de Estudos do Corgo. 2013, nº. 4, p. 40-56

establecemento da *Real Única Contribución*, ante a presenza de Sevastian Díaz Castroverde, *mayordomo pedáneo* da freguesía de *San Salvador de Santalla Alta*, Antonio Pereira, cura párroco da aldea, Bartholome Perez, perito nomeado polo común, Francisco Rodriguez do Corral, perito nomeado de oficio e veciño de San Martín de Bande, así como de Juan Antonio Valcárcel, Juan González e Juan Gómez entre outros veciños.

O censo revélanos que en 1753 a parroquia tiña un total de 147 habitantes e 27 casas habitadas, cincuenta colmeas, dous muíños arrieiros (un de Juan González e outro de Joseph Leirado) e ningunha taberna. O censo tamén actualízanos a relación de fidalgos nesa data: Don Andrés de Neira, Don Antonio de Neira, Don Antonio Sánchez das Seijas, Don Carlos Riesgo y Neira, Don Francisco Quiroga, Don Juan Fernandez Montenegro y Don Pedro Quiroga. Unha relación máis detallada dos habitantes preséntase con posterioridade neste artigo.

Os veciños debían pagar todos os anos á condesa de Lemos (Rosa María Fernández de Castro (1691-1772)) a cantidade de trinta ferrados de centeo e cinco reais e medio de vélaro, repartidos entre todos os veciños. Pola súa banda, o dezmo repartíase en partes iguais de seiscentos sesenta reais entre o cura párroco e Don Pedro Ysidro de Hiebra e Pimentel veciño de San Pedro de Lánacara. A Igrexa tamén recibía por razón de primicia ferrado e medio de centeo de cada veciño (cento dezasete reais), o apóstolo Santiago medio ferrado por razón de voto (trinta e nove reais) de cada veciño que tiña labradío.

As terras de cultivo de primeira calidade alternaban centeo e nabos cada ano, as de segunda e terceira só producían centeo cun ano de intermedio de descanso e os montes de primeira calidade rompían para centeo de corenta e oito en corenta e oito anos. Os labradores cobraban dous reais¹¹ o día que traballasen.

¹¹PO real de vélaro era unha moeda, realizada dunha aliaxe de prata e cobre, que equivalía a 34 maravedís. Para facernos unha idea do seu valor naquela época, unha dúcia de ovos custaba algo menos dun real de vélaro. Pola súa banda, un real de prata equivalía a dous reais e medio de vélaro.

O cura párroco era Don Francisco Antonio Perez, de cincuenta anos, que dispoñía de varios criados, e era asistido polos presbíteros Antonio Díaz e Antonio Fernández, ambos de corenta anos.

Xa no Padrón de 1768 menciónanse aos seguintes veciños: Pedro Lopez Mazaille, Froilán Rodriguez, Jose González, Sebastian González Díaz, Bartolomé Perez, Juan Valcárcel, Domingo Díaz, Domingo Leyrado, Santiago Rodriguez, Domingo Sánchez, Juan Valcarce, Josef Capón, Manuel de Aldegunde, Alonso Lopez, Josef Paz, Felipe Leyrado, Juan Gomez, Antonio Gomez, Manuel Rodriguez, Antonio Rigueiro, Josef Leyrado, Antonia Gudina. Mencionase tamén aos seguintes fidalgos: Don Juan Fernandez de Neyra, Don Fernando Quiroga, Don Pedro Sánchez, Don Antonio e Don Andrés de Neyra, e os fillos que quedaron de Thomas de Quiroga.

4 UN CASO DE DESHERDAMENTO EN SANTALLA: JOSÉ LEIRADO DIAZ CONTRA A SÚA NAI JULIANA DÍAZ (1747)

Sinatura de Jose Leirado Díaz

Na actualidade existen casos concretos no Código Civil español polo que se pode desherdar a un fillo, pero no caso que nos ocupa aínda non rexía o Código Civil de 1889. A azarosa e aparentemente desordenada vida de José Leirado Díaz culmina cun triunfo para a súa familia e cúmprese por fin o desexo dos seus pais.

Ao quedar viúvo de Ana Rodríguez, ao redor da década de 1760, José volveu casar, esta vez cunha fidalga: Dona Juana Pardo. Esta naceu na parroquia de Santalla, cremos que no lugar de Casanova onde residían os seus pais, en 1740, polo que era moito máis nova que José. Era filla de Juan Antonio Valcárce e de Dona María Teresa de Quiroga Osorio. Estes, á súa vez, eran fillos de Antonio de Valcarce e María López, veciños da freguesía de Santalla, e de don José Pardo de

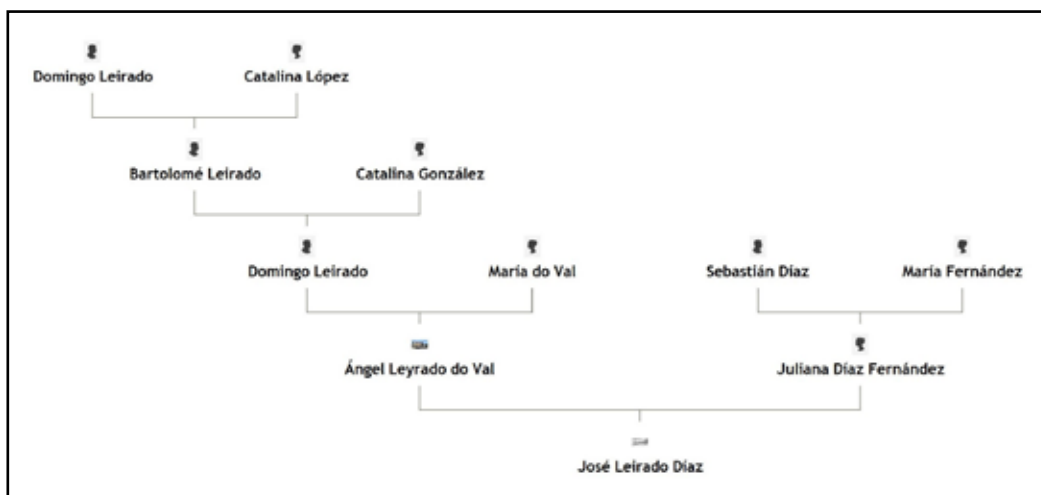
Ulloa e Dona Catalina de Quiroga Osorio, veciños de Sanamede na freguesía de Santiago de Covas.

Os Pardo de Ulloa Quiroga Osorio constituíron unha das familias principais da parroquia de Santiago de Covas, especialmente do lugar de Sanamede. Don José Pardo de Ulloa era fillo de don Pedro Pardo Sánchez e Ulloa e de Dona Micaela Velón de Armesto (falecida en 1723)¹². Dona Catalina de Quiroga Osorio era filla de don Antonio de Quiroga e de Dona María Osorio, polo que parece que se xuntaron os apelidos nesta xeración. Tiveron por fillos, a parte da Dona María Teresa, futura sogra do protagonista do preito, a Diego José (1708)¹³, a José Antonio (1711)¹⁴ e a Josefa (1714)¹⁵.

Pero temos que falar primeiro dos Leyrado (ou Leirado) de Santalla, máis concretamente de Vilar, un barrio da parroquia. Podemos dicir que a

nosa rama inaugúraa Domingo Leirado no século XVI, casado con Catalina López. O fillo deles, Bartolomeu Leirado, segue a liña con Catalina Gómez (ou González, segundo as fontes), e teñen a Domingo (que continuará a liña), e a Jorge, que parece que permanecerá solteiro e de quen herdará a rama do seu irmán.

Domingo Leyrado casa con María do Val (ou do Vale), quen ten a Bartolomeu, ao que dotan co quinto de mellora sobre as súas propiedades, en especial a casa de Vilar. Non sabemos se esa casa é a que se conserva na actualidade ou a que construíu anos despois Ángel Leirado. A casa pasa ao segundo fillo, Ángel, que segue a liña. Domingo e María tiveron tamén a Juan Leirado; Andrea do Val, casada con Sebastián de Hermida; Manuela do Val, casada con Francisco do Campo; María do Val, casada con Juan Rodríguez; e Teresa do Vale, casada tamén.

Os Leirado Díaz

Ángel Leirado casou con Juliana Díaz e son pais do noso protagonista, José Leirado. A José sabemos que o apadriña Antonio Díaz de Vigo, veciño tamén de Vilar e parente en cuarto grao. José terá varios irmáns máis pequenos: María Isabel, nacida en 1709 e casada con Manuel do

Porto; María Antonia, nacida no 1712, casada con don Pascual López; María, nacida en 1715; Felipe, nacido en 1724 e casado con Antonia Roldán López; Domingo Antonio, nacido en 1729; María Librada, nacida en 1734; e Andrea María.

De Juliana Díaz podemos comentar que era filla de Sebastián Díaz e de María Fernández, veciños de Hospital de Chamoso, e irmá do licenciado Pedro Díaz, clérigo presbítero do devandito lugar.

Pasando ao preito, basearémonos no expediente conservado no Arquivo da Real Audiencia de

¹² Archivo de la Real Chancillería de Valladolid, Sala de Hijosdalgo, caixa 1005, 32.

¹³ Arquivo Diocesano de Lugo (en diante ADL), parroquia de Santiago de Covas, libro de Bautismos do século XVIII, fol. 20v

¹⁴ ADL, parroquia de Santiago de Covas, libro de Bautismos século XVIII, fol. 24v

¹⁵ ADL, parroquia de Santiago de Covas, libro de Bautismos século XVIII, fol. 28r.

Galicia¹⁶. A base territorial do desherdamento ciméntase na posesión que adquiriu en 1595 Domingo Leirado, bisavó do noso protagonista, en Vilar, ao clérigo Juan González, sendo Domingo entón veciño de Vilalpape. Polo testamento do segundo Domingo Leirado, neto do primeiro e avó do protagonista do preito, realizado ante o notario Álvaro Sanjurjo o 12 de marzo de 1697¹⁷, coñecemos que os Leirado posuían unha sepultura propia na parroquia de Santalla desde tempos remotos.

A primeira testemuña que desfila polo preito é precisamente o seu padriño, Antonio Díaz de Vigo, que comenta que José Leirado residía nese momento no coto de *Villanueva* (o que contradí as pescudas iniciais), en casa do seu sogro Domingo de Villalba, que o mantén.

A segunda testemuña foi don Diego López Montenegro, veciño de Golás. Insiste no mesmo que o anterior, tónica que seguirán as testemuñas que ían respondendo preguntas da autoridade xudicial. Interesa nesta testemuña que menciona o feito de que don Thomás de Quiroga (veciño de Sabarei) cobraba en casa dos Leirado oito fanegas de centeo, aínda que testemuñas seguintes dirán que este pago pasou a outro veciño, Bartolomeu Sánchez, sen especificar se foi por sucesión de sangue, dote ou outro medio. A seguinte testemuña reafirma o xa devandito. Será Bernabé Rodríguez, veciño do lugar de Vigo na parroquia de Santalla.

O 15 de abril de 1747 acoden ao coto de Vilanova, na freguesía de Santalla, onde reiteran que habita José Leirado, pero só atopan á súa sogra María Fernández. O día 17 volven e esta vez só está Ana Fernández, a muller de José.

Aparece en escena don Antonio de Neira, veciño de Santalla, que aclara que Bartolomeu Sánchez, veciño que vimos que cobraba certas rendas aos Leirado, vendeu finalmente *‘la parte que le*

tocaba en el citado lugar [Vilar]’, obtendo con isto a maioría do terreo do lugar os Leirado. Con isto podemos entrever que non só posuían a casa, senón o terreo que formaba todo o conxunto de Vilar.

Juan López Mazaille, veciño de Trasliste, é máis preciso e dá a data de compra a Bartolomeu Sánchez en 1729, adquirindo outra parte de Vilar a Antonio Díaz de Vigo en 1720. Comparte esta noticia don Diego de Neira, veciño doutra freguesía: Santa María de Vilaleo. Uns anos despois venderon parte do lugar de Vilar a don Pedro Isidro de Yebra e Pimentel, polo que vemos que ía flutuando esta terra en poucos anos pasando dunha familia a outra. Hai que esperar uns folios ata que se entreguen os papeis das terras das discordias: a venda do clérigo Juan González a Domingo Leirado Ruche, *‘que es la casa de Vilar en que solía vivir Gómez de Barga’*, onde explica o que queda dentro e fóra das terras que posúe¹⁸. Estas terras quedaron aforadas por tres vidas: Domingo, Bartolomeu e Domingo II Leirado.

Tras glosar o tema dos pagos, compravendas, dereitos, etc., dos bens postos no preito, Juliana Díaz entrega copia do testamento do seu defunto marido Ángel Leirado. Por fin aquí empeza a explicación directa do desherdamento.

En 1745, Ángel realiza o seu testamento ante o notario Pedro Fernández Dorrego. Despois das fórmulas correntes de encomenda á Santísima Trindade, a Virxe e os santos, e tras as mandas pías¹⁹, comeza a contar as causas polas cal desherda ao seu fillo José Leirado, con palabras que é preciso reproducir: *‘El cual se casó sin mi licencia ni consentimiento y, no contento con esto, me perdió el respeto debido maltratándome de obra y palabras injuriosas, indignas de un hijo a padre, que tengo justificadas [...] y aparte de todos mis bienes y herencia, y siendo necesario le desheredo y pido y suplico a los señores jueces*

¹⁶Arquivo Histórico del Reino de Galicia (en adiante, AHRG), Real Audiencia, leg. 11.201, nº. 6. Seguiremos este documento ao longo do traballo

¹⁷Testamento de Domingo Leyrado ante o notario Álvaro Sanjurjo y Montenegro, 12 de marzo de 1697, fols. 63r-63v. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSLH-1QMV-P?cat=680182>

¹⁸AHRG, Real Audiencia, leg. 11.201, nº. 6, fols. 52v-53r.

¹⁹Cláusulas testamentarias con finalidades piadosas, habitualmente solicitando a celebración de misas pola alma do testador. Críase que o seu incumprimento podía reter ao testador no Purgatorio máis tempo do necesario.

*de todos tribunales le hayan por desheredado en todo y por todos por semejante proceder con un padre'*²⁰.

Aparece a primeira testemuña do litixio dentro do preito: o caso de malos tratos de José a Ángel. Chámase Simón González e é veciño da freguesía de Santa María de Troáns. Simón confesa presenciar unha discusión entre pais e fillo na que este ameazoulles con tirarlles á cara unha cunca de caldo. A seguinte en declarar é Luisa Rodríguez, veciña de Santiago de Espasande, que relata un episodio aínda máis grave: en maio de 1744 atopou a Ángel chorando e cos brazos atados polo seu fillo, proferindo estas palabras como 'porco, esmoleiro, borracho', ao que o seu pai respondeu que vendería todo. José replicou que "desde que o tivese vendido aforcábase, que tiña trescentos ducados para compralo"; ao que chegou Juliana Díaz reprendendo ao seu fillo que 'andase arrexuntado coa filla de Villalba'.

Declara Felipe, irmán de José e fillo de Ángel. O tres ou catro de maio de 1744 estaba co seu pai 'na súa cortiña que chaman das moreiras'. Chegou o criado do seu conveciño dicíndolles que chegara José, que parece que era soldado nese momento, do brazo dunha muller. Acudiu Felipe á casa e atopou ao seu irmán coa muller nas cortes levantando unhas táboas. Felipe chamou a voces ao seu pai, o cal chegou rapidamente; pero entón José agarroulle dos brazos e levounos ata a cociña, tirando ao seu pai contra unhas pedras que quedaban de cando se fixo a casa. Entón Felipe colleu ao seu irmán polo pescozo e quitoulle de encima do seu pai e sacou a este da cociña. Ao oír as voces na porta principal, acudiu Catalina Fernández, criada do veciño Antonio Díaz, que os separou.

Durante este incidente, a irmá de José afirma que este levou unha mantela de *frechilla* nova, que puido recuperar. Volveu José e púxose a fumar tabaco e despois entrou a rezar o rosario.

Máis tarde, outra testemuña, Pedro Tato, veciño novamente de Santa María de Troáns, declara

que foron varios compañeiros para construír unhas paredes en casa de Ángel Leirado e, á hora de comer, foron testemuñas da ameaza do caldo por parte de José á súa nai. É posible que Simón González e este Pedro Tato coincidisen no tempo e lugar.

Testifica a citada Catalina, veciña de San Bartolomeu de Chamoso e criada nunha casa de Vilar. Oíu dicir a Felipe e Andrea que o seu irmán ía roubar a casa e non a recoller a súa roupa, o que corroboraron os criados da casa, Luisa e Ángel. Afirma non presenciar acto violento algún por parte de José aos seus pais, non obstante si oíu as voces de Ángel en que dicía: '*Ay de Dios, ay de Dios*' durante o suceso das pedras. Tamén confirma que nesa ocasión acudiron á casa Juan Rodríguez, veciño de Santalla, Domingo Douro, Dona María Sánchez de Quiroga e Dona Juana de Páramo.

Este citado Domingo López Duro entra máis ao fondo e dános datos relativos á diferenza de condición física de pai e fillo: '*tendrá dicho Ángel setenta años de edad y por ello es más cierto se halla imposibilitado de fuerzas*', mentres que José '*es corpulento y robusto y de edad veinticinco y veintiséis años poco más o menos*'. Vemos, porén, a pouca resistencia do pai, que xa era un ancián, o que agrava aínda máis os malos tratos supostos de José.

A parte de Juliana Díaz fai unha alegación final: '*Y respecto al marido de mi parte por la indisposición que le sobrevino y enfermedad en que murió. Parece que tuvo influencia este hecho no agravamento da enfermidade de Ángel. 'Y no siendo razón que hechos tan abominables [...] queden sin castigo, se ha de servir tomar las providencias correspondientes para que otros hijos escarmienten con el castigo de uno*'. Mentres, a parte de José, a través do seu letrado Manuel de Santa Mariña, pide a restitución da súa herdanza e o vínculo que creou Domingo Leirado, sen que os incidentes co seu pai teñan vinculación nese tema.

Finalmente, vemos como poucos anos despois José vive coa súa nai e o resto da familia na casa

²⁰Ibidem, fol. 75

de Vilar, polo que posiblemente lle fose restituída a herdanza, e, como comprobamos ao comezo, acabou acatando, aínda que xa non en vida do seu pai, o desexo de casar cunha persoa do agrado dos seus proxenitores, neste caso con Dona Juana Pardo, cuxa descendencia chega ata os nosos días.

5 OS QUIROGA-OSSORIO (TRES XERACIÓNS A PRINCIPIOS DO XVIII)

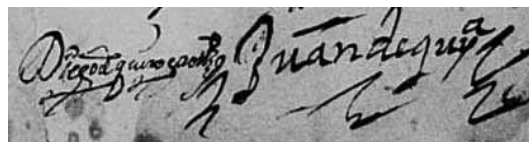
O apelido Quiroga permanece unido a Santalla do Alto desde hai máis de tres séculos, inicialmente na Casa de Pacio (o Pazo) e con posterioridade tamén en diferentes emprazamentos, entre outros no barrio de Eirexe. A falta de rexistros máis antigos, Juan de Quiroga Ossorio, nacido na segunda parte do século XVII, ao casar con María Francisca López de Neyra foi a orixe da liñaxe que nos ocupa.

Por desgraza, os libros máis antigos da parroquia remóntanse a finais do século XVII, polo que non temos aínda información do seu matrimonio nin das súas datas de nacemento. Tampouco foi posible atopar unha relación con outros Quiroga Ossorio residentes na aldea naquela época, coma Inés de Quiroga Ossorio Pardo, muller de Antonio de Neyra y Montenegro, filla dos señores do Pazo de Seoane en San Esteban de Folgosa e nai de María Quiroga Ossorio *circa* 1670 na casa do escribán²¹.

O documento máis antigo do que temos constancia do noso Juan de Quiroga Osorio corresponde a un protocolo notarial de febreiro de 1687²² onde aparece como testemuña xunto ao seu fillo Diego. O documento máis antigo onde aparece o matrimonio é un protocolo do ano 1692²³ pola compra dunhas fincas e bosques a Alonso Alvarez Cedrón e a súa muller Francisca de Neyra, veciños de Ansean.

Juan de Quiroga é posteriormente mencionado como nobre en Santalla nos padróns de nobreza de 1691 e 1701. Como dicíamos antes, nada sabemos dos seus devanceiros ata o momento, aínda que no *Pleito de Hidalguía* do seu neto Pedro, menciónase que o seu pai e antepasados foron fidalgos notorios de sangue²⁴.

Anos máis tarde, en 1706, Juan, conxuntamente co seu fillo Diego, é encargado da administración e cobranza das rendas, censos, foros e bens da parroquia por parte de Juan Alonso de Losada Ribadeneira e Lemos, Conde consorte de Val do Aguiá, Señor de Fritiría, val de Conso e presidente da *Real Chancillería de Valladolid*.

Sinaturas de Juan de Quiroga e do seu fillo Diego no ano 1706

Juan de Quiroga Osorio e María Francisca López de Neyra tiveron como fillos a Antonio (que viviu na Casa de Pacio e aparece como 'hijodalgo' en diferentes Padróns de Nobreza entre 1715 e 1739), ao antes mencionado Diego (licenciado que foi clérigo presbítero da freguesía), e a Isabel (que contraeu matrimonio co notario de Adai Alvaro Sanjurjo Montenegro). Tal como indica Xulio Pardo de Neyra en 'De casa e solar coñecidos. Fidalguía e cultura palaciana na Galiza do último milenio' era habitual que algún dos fillos segundos ocupasen postos do establecemento eclesiástico, mentres que o maior resultase herdeiro da maior parte dos bens de maneira indivisible. Con iso asegurábase a continuidade das liñaxes.

Juan de Quiroga Osorio faleceu o 24 de febreiro de 1712 e o seu corpo foi enterrado xunto ás escaleiras da capela maior²⁵. Juan efectuou testamento ante o seu xenro, o citado Alvaro Sanjurjo, aínda que

²¹PARDO DE NEYRA, Xulio. *Iter ad terram Flamosum*. Arumes, 2022.

²²Protocolo notarial 00340-01 ante Alvaro Sanjurjo. Folio 26. Ano 1687. AHP. Lugo. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSLH-1Q5J-C?i=3984&cat=680182>

²³Protocolo notarial 00340-01 ante Alvaro Sanjurjo. Folios 24/25. Ano 1692. AHP. Lugo. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSLH-1Q5J-C?i=3984&cat=680182>

²⁴*Pleito de Hidalguía de Pedro Quiroga Osorio, vecino de San Pedro, jurisdicción de Láncara (Lugo)*. Ano 1755. *Real Chancillería de Valladolid*. ES.47186.ARCHV//Sala de Hijosdalgo, Caixa 950,33

²⁵Protocolo notarial 00340-04 ante Alvaro Sanjurjo. Folio 115. Ano 1706. AHP. Lugo. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSLH-13T4-C?i=5593&cat=680182>

²⁶ADL, parroquia de San Salvador de Santalla Alta, libro de defuncións do século XVIII

lamentablemente o testamento non consta nos expedientes do notario que se conservan ata hoxe.

A súa filla, Isabel, parece que foi abandonada polo seu marido, o notario Alvaro Sanjurjo. Alvaro permaneceu en paradiro descoñecido desde 1720, falecendo Isabel ao redor de 1750 en Marei.

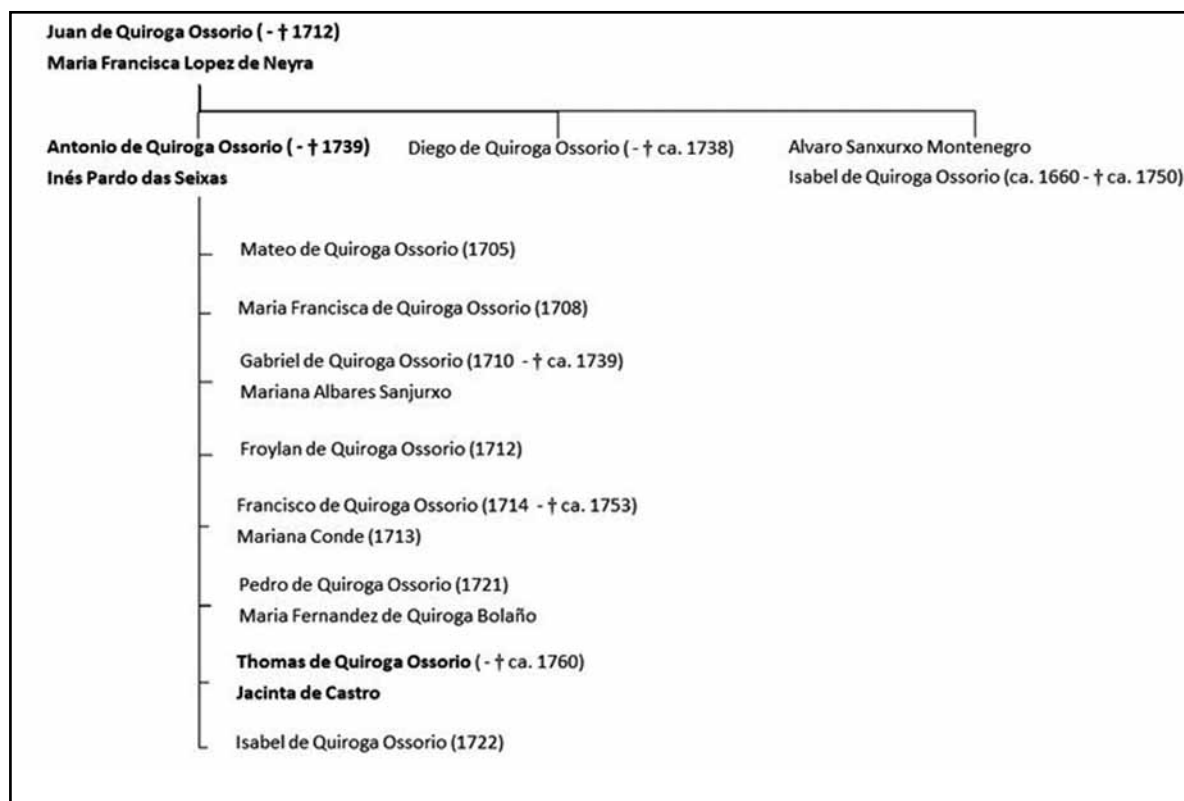
Pola súa parte, Antonio de Quiroga Ossorio casou con Inés Pardo das Seixas o 20 de xuño de 1701 en Santa María de Marei.

Inés aparece nalgúns documentos como Dona Inés de Losada e Quiroga e era filla de Pedro Pardo de Quiroga e de Basilia de Losada e Sarmiento. Basilia mencionase nalgúns documentos como Rivadeneira Sánchez das Seixas. Os seus avós paternos foron Don Gil Pardo de Mosteiro e Dona

Inés de Quiroga (donos da casa de Dumia en Cervantes), e os maternos Pedro Sánchez das Seixas, descendente da Casa de Guimarey en Castroverde e Dona María de Losada e Sarmiento, *‘todos hijosdalgo notorios de sangre’*²⁷. A través de Inés Pardo das Seixas a familia Quiroga Ossorio entroncouse con algunhas das liñaxes máis relevantes de Galicia, como os Andrade de Pontedeume, os señores da Casa de Saavedra ou os Sánchez das Seyxas Somoza.

Antonio e Inés tiveron como fillos a Mateo, María Francisca, Gabriel, Froylan, Juan Francisco Feliciano, Thomas, Francisco, Pedro e Isabel Paula Francisca.

Antonio faleceu en 1739, mentres que o seu irmán Diego fíxoo un ou dous anos antes.

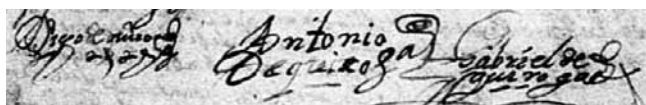
Os Quiroga Ossorio ao comezo do século XVIII

²⁷PARDO DE NEYRA, Xulio. A Torre e Pousa de Dumia. Estudo de historia social de Terra de Cervantes. Embora, 2012.

Algúns dos fillos de Antonio e Ines deron lugar a algunhas das ramas dos Quiroga aínda presentes na aldea.

Mateo faleceu presuntamente a curta idade co que Gabriel converteuse no primoxénito da casa.

Don Gabriel de Quiroga casou con Dona Mariana Albares Sanjurxo coa que tivo dous fillos, Fernando e Joseph. Gabriel debeu de falecer ao redor de 1739 por causas naturais. Tanto o seu testamento como diversos contratos de vendas realizados en anos anteriores revelan que morreu enormemente endebedado. No seu testamento²⁸ ante o notario Antonio López Torróon pediu ser enterrado dentro da igrexa parroquial e que se oficiasen 50 misas cantadas tras a súa morte. Non menciona no mesmo a ningún dos seus irmáns pequenos.

Sinaturas dos irmáns Diego e Antonio de Quiroga e do fillo deste último, Gabriel, no ano 1737²⁹

Don Francisco Quiroga aparece mencionado como fidalgo no padrón de 1746, que indica que vive na casa cos seus dous irmáns menores, Pedro e Thomas. Don Francisco Quiroga faleceu ao redor de 1753 xa que se menciona á súa muller, Dona Mariana Conde de 40 anos, como viúva nesa época. Tiveron un fillo, Diego Francisco Antonio, e dúas fillas (unha delas, Rosa Quiroga Conde nada en 1748). No Censo de Ensenada indícase que Don Francisco de Quiroga era parceiro de Don Sancho de Neira, veciño da cidade de Lugo e que lle pagaba anualmente sesenta ferrados de centeo e seis capóns por razón de foro.

Por outra banda, no mesmo censo indícase que Don Pedro de Quiroga vivía en 1753 na casa de Pazio pola que pagaba 11 reais de vélaro, e móstrao como un dos habitantes da freguesía

con máis terras e gando. Pagaba ademais a Don Joseph de Seixas e Sarmiento de Santa María de Pacios sesenta ferrados de centeo e 4 capóns, á condesa de Lemos a terza parte dun ferrado de centeo, a Fernando de Hiebra veciño de Santa María de Láncara tres ferrados de centeo e ao cura desta freguesía dez reais de cinco misas de aniversario. Don Pedro de Quiroga era parceiro de Don Antonio Díaz Sanjurjo. Casou con María Fernandez de Quiroga Bolaño o 16 de febreiro de 1754 e parece que foi vivir a San Pedro de Láncara, aínda que con posterioridade volveu a Santalla. María era filla de Pedro Bolaño e María Fernandez de Quiroga. Pedro iniciou en 1755 preito de fidalguía para ver recoñecida a súa condición de fidalgo.

Don Thomas de Quiroga Osorio aparece como 'hijodalgo' no *Padrón de Nobles* de 1746, e faleceu nalgún momento entre os anos 1757 e 1768 xa que se menciona como falecido no padrón dese ano. Ao non ser beneficiario principal da herdanza dos seus pais parece que pasou a vivir na casa da súa muller Jacinta de Castro, filla de Santiago López Mazaille e de Bernarda de Castro. No Censo de Ensenada indícase que se trataba dunha casa dun alto pola que pagaban 12 reais de vélaro. Tiveron como fillos a Josef Antonio, Fernando Thomas Antonio, Josepha María Manuela e Pedro Francisco Antonio.

Thomas, a través do seu fillo Josef e o seu neto Fernando, deu lugar á liñaxe dos Quiroga Rey, que aínda se mantén no barrio de Eirexe de Santalla, doutras liñaxes como os Rodriguez Quiroga, que estiveron no barrio de Riazor, e os Quiroga Abuín de Gomeán.

6 CONCLUSIÓNS

Din que '*O que esquece as súas orixes perde a súa identidade*'. Este traballo constitúe unha primeira aproximación aos orixes de Santalla do Alto e das súas xentes. Durante a revisión deste artigo, a filóloga Tamara F. Sánchez mencionou esta cita que non podemos atopar máis que axeitada. Castelao afirmaba na súa obra '*Sempre en Galiza*' o seguinte: 'A cidade cree que fóra dela non hai máis que paisaxe, patacas, e leite...;

²⁸Protocolo notarial 00411-03 ante Antonio Lopez Torróon. Folio 73-74 Testamento de Gabriel de Quiroga. Ano 1739. AHP, Lugo. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSLC-Z9X5-B?cat=698132>

²⁹Protocolo notarial 00411-01 ante Antonio Lopez Torróon. Folio 58. Ano 1737. AHP, Lugo. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CSLC-Z9XF-7?i=78&cat=698132>

ignoran que tamén existe unha cultura nobre, antiquísima e insobornable’.

Coa redacción deste traballo, pretendemos polo tanto dar a coñecer o pasado da aldea e do concello, e por tanto contribuír a visibilizar e valorar a riqueza patrimonial e cultural da que dispón.

7 AGRADECEMENTOS

A Tamara F. Sánchez, no só pola revisión lingüística e de contido deste artigo, senón tamén por todas as súas magnificas contribucións.

A Fidel Pita Sande polas súas suxestións durante a preparación do traballo.

A David Gil Mato pola súa amabilidade ao dar resposta ás nosas peticións de información nos seus arquivos.

Finalmente, ao persoal dos arquivos Central Parroquial da Diocese de Lugo, de Láncara e do Corgo pola súa amabilidade na consulta da documentación.

APÉNDICE - RELACIÓN DE HABITANTES REFERENCIADOS NO CATASTRO DE ENSENADA

Os habitantes con propiedades en Santalla do Alto que viviron a mediados do século XVIII aparecen no *Libro real de legos* e agrúpanse a continuación en función do barrio da aldea onde vivían:

Barrio de Eirexe:

- Antonio Rodriguez da Igrexa de 68 anos. Ten un fillo maior de idade e dúas fillas, vive con Froylan Rodriguez de 28 anos, casado con 2 fillos menores de idade
- Santiago Lopez Mazaylle de 68 anos, casado con Bernarda de Castro. Teñen un fillo maior de idade, posiblemente Pedro Lopez Mazaille, e tres fillas. Posúe cinco colmeas.
- Don Thomas de Quiroga, casado con Jacinta de Castro. Teñen 3 fillos menores de idade. Vive na casa de Santiago Lopez Mazaylle.

- Dona Mariana Conde de 40 anos, viúva do fidalgo Don Francisco de Quiroga. Ten un fillo menor de idade (Diego Francisco Antonio) e dúas fillas (unha delas, Rosa Quiroga Conde).

Barrio de Santalla:

- Juan Gonzalez, de 58 anos, casado. Ten dous fillos menores de idade e unha filla. Posúe dúas colmeas.
- Sebastian Díaz Castroverde, de 39 anos, casado. Ten un fillo menor de idade e dúas fillas, a Phelipe Sánchez e unha tía. Posúe unha colmea. É o mordomo pedáneo da freguesía.
- Pedro de Quiroga, de 32 anos, solteiro. Vive nunha casa dun alto (denominada Casa de Pazio) cunha irmá, un sobriño e unha criada, dous sobriños menores e un criado.

Barrio de Vigo:

- Don Juan Fernandez Montenegro, de 50 anos, ten un fillo menor de idade e dúas fillas, un criado e unha criada. Posúe doce colmeas.
- Alonso Lopez de 30 anos, casado, labrador, vive con dúas irmás.
- Antonio Perez de 50 anos, casado, ten 2 fillas menores.
- Domingo Perez de 61 anos, casado, ten un fillo maior de idade e unha filla.
- Francisco Perez, de 22 anos, solteiro.
- Rosa Vázquez, de 60 anos, viúva. Ten 3 fillas.

Golás:

- Don Carlos Riesgo y Neira, de 50 anos. Vive coas súas 3 fillas e Manuel Rodriguez o seu xenro. Posúe oito colmeas.
- Antonio Lopez, de 40 anos. Casado, ten 3 fillos menores, e a Antonio Gomez o seu xenro cunha filla.
- Juan Gomez, de 28 anos, casado. Vive con Angel Gómez e un criado menor de idade.

- Pasqual Lopez, de 64 anos, casado. Ten un fillo maior de idade e dúas fillas.

Barrio de Vilar:

- Antonio Rodriguez, de 50 anos, casado. Ten unha irmá viúva cun fillo menor de idade. É arrieiro de viño, polo que gaña ao ano 400 reais de vélaro.
- Domingo Díaz, de 46 anos, casado. Ten dous fillos menores, tres fillas e ao seu pai de 80 anos. É arrieiro de viño, polo que gaña ao ano 400 reais de vélaro.
- Joseph Leyrado, de 36 anos, casado. Vive coas súas 3 fillas, unha irmá, a súa nai, e Domingo Gomez casado de 29 anos cun fillo menor. Ten un muíño ruinoso que moe con auga corrente 3 meses ao ano.

Barrio de Pedrón:

- Bartolome Perez de 40 anos, casado, ten un fillo menor de idade e unha filla, vive cunha irmá e unha cuñada. Posúe unha colmea.

Barrio de Cadatán:

- Bernardo Rodriguez de 66 anos, viúvo, ten unha filla, dúas netas e dous netos Posúe cinco colmeas.
- Joseph Capón, casado, de 50 anos, ten na súa compañía a Manuel de Aldegunde, casado de 28 anos e unha criada.

Barrio de Casanova:

- Don Antonio de Neira, de 60 anos, viúvo e cunha filla.
- Don Andrés de Neira, de 56 anos, casado. Ten 4 fillos menores de idade e dúas fillas.
- Joseph Paz de 60 anos, viúvo de Ana Valcárcel. Teñen dous fillos maiores e un neto menor de idade. Pagaba ao Conde de Maceda, veciño da vila de Madrid, tres ferrados de centeo por razón de foro e a Dona Gertrudis Viveiro veciña de Puebla de San Julián setenta e dous ferrados de centeo por antiga observancia.

- Juan Antonio Valcárcel de 45 anos, casado con María Theresa Pardo de Quiroga Osorio. Teñen dous fillos menores e cinco fillas. Posúe unha colmea.

Barrio de Riazor:

- Don Antonio Sánchez das Seixas, de 50 anos, casado. Ten dous fillos maiores de idade, un deles chamado Pedro Sánchez Casado e unha filla. Posúe dezaseis colmeas.
- Don Pedro Sánchez das Seixas, casado. Ten tres fillas, dous fillos e un criado menor de idade. É xuíz ordinario desta freguesía e da xurisdición de Puebla de San Julián, polos que percibe anualmente 300 reais de vélaro.

O censo non indica o barrio da aldea onde habitaban as seguintes mulleres:

- Ana Gonzales, de 30 anos, vive en compañía de Antonia Gonzalez.
- Juana Vázquez, de 40 anos, viúva, cunha filla.
- Juliana Fernandez, de 70 anos, solteira. Vive en compañía dunha irmá.

Ademais, as seguintes persoas son mencionadas no Censo como propietarios de leiras na freguesía aínda que vivían noutras parroquias próximas.

- Angel de Neira, veciño de Santa María de Marei.
- Don Antonio Ixade, veciño de San Pedro de Vilarello.
- Antonio Albarez, veciño de Santa María de Marei.
- Bernardo Lopez, veciño de Santa María Magdalena de Sabarei.
- Diego Pardo Viveiro, veciño de Santa María de Marei.
- Domingo Villalba, veciño de Santa María de Marei.

▪ Don Fernando de Hiebra, veciño de Santa María de Marei. ▪ Ysabel Alvarez Cedrón, veciña de San Julián de Campelo. ▪ Ysabel de Bande, veciña de Santa María Magdalena de Escoureda. ▪ Mariana Perez, veciña de San Pedro de Laxes. ▪ Miguel Lopez, veciño de San Juan de Traslite.	▪ Pedro das Cabadas, veciño de Santa María de Marei. ▪ Pedro Díaz, veciño de San Juan de Traslite. ▪ Sebastian Lopez, veciño de Santa María de Marei. Finalmente o Libro persoal de eclesiásticos da parroquia menciona aos presbíteros Don Antonio Diaz Sanjurjo e Don Antonio Fernandez, e ao cura párroco Don Antonio Perez Pereira (que tiña un criado e dúas criadas).